

**SCIENTIFIC PAPERS
OF THE UNIVERSITY OF PARDUBICE
Series C
Institute of Languages and Humanities
5 (1999)**

**NĚKOLIK POHLEDŮ A POZNÁMEK NA TÉMA
F. MELANCHTON A PSYCHOLOGIE**

Zdeněk Holubář

Ústav jazyků a humanitních studií Univerzity Pardubice

Nahlédneme-li do filosofických kompendií, psychologických slovníků a dalších psychologických publikací, nalezneme F. Melanchtona mezi představiteli renezanční filosofie. Je označován za německého humanistu. Své pojetí humanismu realizoval v reformačním proudu reprezentovaném M. Lutherem. Jeho konkrétní náplň se nutně tedy dotkla teologie, filosofie, pedagogiky a rovněž psychologie.

V psychologických publikacích se Melanchtonovi přičítá, že při svých přednáškách na univerzitě ve Wittenbergu jako první užil termínu (slova) psychologie ve významu vědy o duševním životě (Hyhlík, F. - Nakonečný, M., 1973), i když termín psychologie *zdomácněl* až v 17. století u Ch. Wolfa.

Ve vztahu k jménu F. Melanchton je užito i termínu psychosofie. Psychosofie spolu s naturalismem stoického typu a s následníky Aristotela měla zapříčinit určitý zvrat až rozklad dosavadního názoru na duševní dění (Černocký, K., 1948). I v duševním dění se začíná prosazovat kauzalita, je snaha získané poznatky začleňovat do soustav, vytvářet soubor poznatků v rámci vědních oborů. Ustupuje se od spekulování. Lze v této souvislosti například uvést spis *De immortalitate animae* z roku 1516 P. Pomponazziho (spis byl inkvizicí spálen). Práví se v něm například, že nejvyšší stupeň duševního života je vázán na hmotné podmínky a že jeho trvání po tělesném rozkladu nelze dokázat (in Höfding, H., - Král, J., 1947). Neznamená to však nic povážlivého pro mravnost, etiku. Člověk i tak může konat dobré. Ctnost, etické chování má odměnu samo v sobě. Pomponazzi ale soudí, že i tomu, co člověk nemůže dokázat, může věřit. Vůle nemůže předčítí rozum. Víra vyvěrá z vůle, z osobního nutkání. Tímto rozdělením rozumu a vůle, vědění a víry dělá Pomponazzi církvi ústupek. Nicméně je zde již připuštěna čistě lidská etika, i když s poznámkou, že nejnítěrnější život člověka nemusí (nemůže) uspokojit. Při hodnocení Pomponazziho bývá konstatováno, že přispěl k obnovení naturalistické psychologie.

V Melanchtonově knize o duši (*Liber de anima*) nalezneme názor, že Bůh vložil do duše vrozené představy (*noticiae vobiscum nascentes*). Ony tvoří základ myšlení a hodnocení.

Mezi reprezentanty filosofie renezanční je tradičně uváděn Melanchtonův předchůdce Španěl Luis Vives (též ve vztahu k němu). Ten bývá přímo označován za otce empirické psychologie. Upouští se od spekulování o duši s poukázáním na to,

že její podstatu nikdy nepoznáme. Poznáme ale její projevy, a ty je třeba zkoumat, pozorovat, je třeba zaznamenávat prožitky duše (Janoušek, J. - Hoskovec, J. - Štikar, J., 1993).

Pokud tedy jde o psychologii, F. Melanchton, jak je v psychologické literatuře uváděno, užil jako jeden z prvních, ne-li vůbec první, slovo psychologie, publikoval spis *Liber de anima*, ve kterém se dotkl tak významných psychologických termínů jako jsou představy, vůle, hodnocení. Navíc svým humanisticko-reformačním přístupem, který uplatňoval nejen v teologii, připravil spolu s L. Vivesem a dalšími renezančními mysliteli půdu pro vznik empirické psychologie. Podílel se tedy na *reformaci* psychologie spekulativní v psychologii empirickou, experimentální, založenou na experimentu a dalších výzkumných metodách.

Renezační myslitelé a mezi nimi velmi aktivně F. Melanchton se zabývali vzděláním, školstvím. V příspěvku K. Rýdla je uvedeno, že Melanchton sice nenapsal žádnou systematickou pedagogiku, ale vzdělání, pojetí výchovy a jejich cílů promýšlel. Prosazoval solidní jazykové vzdělání. Na něm musí spočívat vzdělání vědecké. V době, kdy Melanchton žil, byla jazykem odborné komunikace latina. Proto kladl důraz na rozvíjení schopností vyjadřování se ústně i písemně v tomto jazyku.

Dovolte mi zde odbočení směrem k psychologii. Řeč, jazyk nestuduje jak známo jen filologie. Neméně intenzivně se tomuto studiu věnuje i psychologie, zejména pedagogická psychologie, psychologie učení. Celá tato oblast lidského poznávání našla *zastřešení* v psychologické disciplíně s názvem kognitivní psychologie. Ta má rozsáhlé pole působnosti. Zmíním se jen stručně a v obecnější poloze o jednom závažném problémovém okruhu, o tzv. mentální reprezentaci. Mentální reprezentací se rozumí, řečeno velmi stručně a souhrnně, teoretický konstrukt, obsahující významy a jejich struktury, jež realizují kognitivní adaptace subjektu na prostředí. Patří sem například zkoumání symbolických aktivit, celá důležitá problematika označování, otázky paměti a představivosti. Hledají se relace mezi vytvářením, osvojováním představ (sleduje se tzv. rotace představ), slov a konceptů (pojmu). Ze speciálnějšího pohledu je podroben rozboru problém konceptualizace, vytváření pojmů, problém tak důležitý pro psychologii a pedagogiku.

Bylo by jistě nepřesné a nadnesené tvrzení, že se Melanchton svým zájmem o jazykové vzdělání podílel na vzniku kognitivní psychologie. Nicméně první podněty ke vzniku kognitivní psychologie jsou hledány již u R. Descartesa, který je uváděn mezi filozofy, jež vytvářeli strhující, velké psychologické soustavy. A tito filozofové čerpali poznatky právě z filosofie renezanční. První podněty ke studiu mentální reprezentace jsou u Descartesa spatřovány v jeho rozlišení subjektu a objektu, postavení subjektu a objektu do určitého protikladu (Sedláková, M., 1992).

Nejen u Melanchtona, ale i u ostatních myslitelů promýšlejících klíčové otázky teologie a filosofie se ukazuje, že ve svých úvahách jsou zpravidla vedeni i k řešení problémů psychologických. Psychologii to podstatně obohacuje.

Klíčová slova:

teologie, renezanční filosofie, psychologie, duše, spekulace, empirie, vůle, představy, řeč, jazyk, myšlení, komunikace, F. Melanchton.

Literatura:

Černocký, K.: Psychologický slovník. Praha 1948.

Holubář, Z. - Tulka, J.: Zamyšlení nad předáváním a osvojováním vědomostí na našich školách. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities, 3 (1997), s. 55-62.

Höfding, H. - Král, J.: Přehledné dějiny filosofie. Praha 1947.

Hyhlík, F. - Nakonečný, M.: Malá encyklopedie současné psychologie. Praha 1973.

Ilustrovaná encyklopedie. Praha 1995.

Janoušek, J. - Hoskovec, J. - Štikar, J.: Psychologický výkladový atlas. Praha 1993.

Sedláková, M.: Příspěvek k analýze pojmu mentální reprezentace v soudobé psychologické teorii. Čs. psychologie, XXXVI, 1992, č. 4, s. 289-308.